

Commissie Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
Tweede Kamer der Staten-Generaal
Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

Betreft: standpunten rondetafelgesprek Arbeidsmarktpositie in culturele en creatieve sector 25 april

Beste leden van de Commissie Onderwijs, Cultuur en Wetenschap,

De arbeidsmarktsituatie van de maker is zorgelijk, zoals de SER en RvC in 2016 publiceerden in de *Verkenning arbeidsmarkt culturele sector*. Om specifiek inzicht te geven in de ontwikkeling van de arbeidsmarktpositie van beeldend kunstenaars, zijn vier verschillende onderwerpen van bijzonder belang die hieronder verder worden uitgelegd: honoraria, inkomenspositie, Fair Practice Code en betaalbare werkruimte.

In groter perspectief kan worden gesteld dat het overheidsbeleid van de afgelopen periodes, dat inzette op het economisch belang en het cultureel ondernemerschap van kunstenaars en kunstinstellingen, voor een systeemverandering heeft gezorgd. Inmiddels werken er meer vrijwilligers dan betaalde krachten in de culturele sector, zijn kunstinstellingen door hun reserves heen om overeind te kunnen blijven, en zijn kunstenaars de grootste subsidienten van cultuur geworden. Er kan worden gesteld dat door met name cultureel ondernemerschap en economisch belang van de culturele sector te waarderen niet alleen de sociale, maatschappelijke en intrinsieke waarden van kunst en cultuur uit het oog verloren zijn, maar ook de arbeidsomstandigheden voor werkenden in de sector zijn sociaal en maatschappelijk onverantwoord geworden. De overheid heeft als belanghebbende in de culturele sector een grote rol om samen met de sector de structurele problemen op te lossen, zeker waar ze als subsidient of opdrachtgever optreedt.

Honoraria beeldend kunstenaars

Beeldend kunstenaars zijn zelfstandig ondernemers die in veel gevallen niet of onvoldoende worden betaald voor de diensten die ze leveren aan musea en andere publieke instellingen. Uit verschillende onderzoeken uit 2014 en 2015 blijkt dat honoraria voor kunstenaars vaak sluitpost zijn op de begroting van kunstinstellingen die met publieke middelen worden ondersteund. In tweederde van de gevallen is er geen sprake van honoraria bij tentoonstellingen zonder verkoopdoel.¹

De richtlijn voor kunstenaarshonoraria, ontwikkeld door BKNL* en actief per 1 januari 2017, kan de praktijk dat kunstenaars geen loon naar werken krijgen bij publieke kunstinstellingen doorbreken. Ieder jaar zijn er zo'n 6000 beeldend kunstenaars die een presentatie hebben bij kunstinstellingen

¹ Kunstenaarshonoraria in de praktijk 2015, SiRM & PPMC. Rapport Kunstenaarshonoraria 2014, APE.

die met publieke middelen worden ondersteund.² Om deze instellingen te stimuleren tot een nieuwe aanpak, waarbij honoraria volgens de richtlijn worden toegepast, is er een tijdelijke experimenteerregeling bij het Mondriaan Fonds voor gedeeltelijke compensatie. Er is op korte termijn een duurzame oplossing nodig door opvolging van de tijdelijke experimenteerregeling, waardoor de presentatie-instellingen en musea goed opdrachtgeverschap kunnen leveren en beeldend kunstenaars goed ondernemerschap kunnen ontwikkelen.

- De cultuurbrief 'Cultuur in een open samenleving' stelt dat richtlijnen pas vanaf 2021 regulier onderdeel van de bedrijfsvoering van de sector worden, en is daarmee te weinig ambitieus.
- De richtlijn voor kunstenaarshonoraria is breed gedragen; naast vele musea, presentatie-instellingen en belangenverenigingen is de richtlijn ook onderschreven door Fonds 21 en de Amsterdamse Kunstraad. De richtlijn wordt als instrument voor een betere contract- en onderhandelingspraktijk bij tentoonstellingen zonder verkoopdoel al veel toegepast in de beeldende kunst sector.
- Platform BK stelt dat de minister via het Mondriaan Fonds voor 2019 minimaal €800.000 beschikbaar zou moeten stellen voor kunstenaarshonoraria zodat kunstinstellingen de richtlijn kunnen (blijven) toepassen. Daarna is jaarlijks 2 miljoen nodig als zoals nu 50 procent van de richtlijn wordt gevolgd en 4 miljoen per jaar als 100 procent wordt gevolgd.

Inkomenspositie beeldend kunstenaars

De inkomenspositie van veel beeldend kunstenaars is ongezond en niet duurzaam (22% van de beeldend kunstenaars verdient tot €2.000 bruto per jaar, 73% tot €20.000).³ Ondanks dat kunstenaars artistiek succesvol zijn en internationale erkenning genieten, kan 64% kan niet leven van het kunstenaarschap. De meeste kunstenaars financieren hun beroepspraktijk zelf, door een hybride praktijk te ontwikkelen, en zijn hiermee de belangrijkste subsidiënt van de kunsten geworden. Kunstenaars zijn meer buiten hun eigen praktijk en ook buiten de kunst gaan werken (70% alleen in eigen praktijk in 2005 tegenover 43% in 2014). De ongezonde inkomenspositie lijkt een afname van het aantal professioneel beeldend kunstenaars tot gevolg te hebben in Nederland, van 19.000 in 2012 naar 14.000 in 2016.⁴

De positie van de beeldend kunstenaars is geen uitzondering in de kunst en cultuursector, maar wel een specifieke. De bezuinigingen op cultuur vanaf 2013 van in totaal €524 miljoen door de rijksoverheid, provincies en gemeentes hebben grote gevolgen voor de sector als geheel en voor alle werkenden binnen de sector (op beeldende kunst zelfs 40%). In vijf jaar tijd - van 2010 tot en met 2015 - daalde het aantal banen in de sector van 163.000 naar 140.000 - een krimp van 14,3 procent - en is het aantal zelfstandigen in de sector met 20,4 % sterk gegroeid. De bezuinigingen hebben

² Collectieve Selfie 3, Een beter zicht op Beeldende Kunst, p.19

³ CBS, 2017

⁴ Collectieve Selfie 2, Een beter zicht op Beeldende Kunst, p. 7

ervoor gezorgd dat meer dan 50 presentatie-instellingen en musea hun deuren moesten sluiten. Ook het aantal galeries in Nederland loopt terug - van ongeveer 550 in 2010 naar 450 in 2016. Het is daarnaast belangrijk om te benadrukken dat er met de afschaffing van de WIKK een einde is gekomen aan een periode van 76 (!) jaar (1936 tot 2012) van inkomensondersteuning voor kunstenaars door het Ministerie van Sociale Zaken. Deze politieke keuzes en ontwikkelingen hebben de positie van de beeldend kunstenaar verslechterd in een toch al imperfecte arbeidsmarkt met zeer bijzondere kenmerken.

- Om de inkomenspositie van beeldend kunstenaars, en tegelijk van vele andere zzp'ers in de sector, te verbeteren is het noodzakelijk om:
 - rekening te houden met de bijzondere kenmerken van de culturele en creatieve sector: o.a. sterke motivatie, zwakke onderhandelingspositie.
 - niet alleen individuele, creatieve oplossingen te verwachten, maar structureel en sectorspecifiek arbeidsmarktbeleid te ontwikkelen.
- De zwakke inkomenspositie van beeldend kunstenaars is mede het gevolg van het huidige ongelijke speelveld en de onevenwichtige arbeidsverhoudingen. Alleen door een cultuuromslag in de culturele en creatieve sector kan de inkomenszekerheid voor kunstenaars worden verbeterd.
 - Oplossingen zijn: richtlijnen, minimumniveau aan arbeidsrechtelijke bescherming, collectieve afspraken, Fair Practice Code.

Fair Practice Code

Het gezamenlijke advies *Passie gewaardeerd* van de SER en de RvC is kraakhelder: er is een breed pakket aan maatregelen nodig om te de arbeidsmarktsituatie van veel werkenden in de culturele sector te verbeteren. Om de preciaire werksituatie van de werkenden in de culturele sector – ook het grote aantal vrijwilligers, stagiairs, en gedwongen zzp'ers – te verbeteren is een Fair Practice Code een stap voorwaarts. Deze code stimuleert werkgevers, werknemers, opdrachtgevers, opdrachtnemers, fondsen, instellingen en andere werkenden in de culturele en creatieve sector om een open sociale dialoog te voeren over wat eerlijk is betreffende arbeidsvoorwaarden, duurzame inzetbaarheid en publieke verantwoordelijkheid, e.d. De overheid heeft als grote belanghebbende in de culturele sector een verantwoordelijkheid om deze sociale dialoog te ondersteunen, zou als subsidiegever de code in haar voorwaarden kunnen opnemen, en zou middelen kunnen vrijmaken om kunstinstellingen het mogelijk te maken zich aan de code te kunnen committeren. Daarnaast functioneren de verschillende overheden ook vaak als opdrachtgever bij bijvoorbeeld publieke opdrachten, en zijn ook in die hoedanigheid een partij in de Fair Practice Code. Nu komt het nog te vaak voor dat een overheid geen goede opdrachtgever is, omdat er bijvoorbeeld geen of te weinig honorarium voor een publieke opdracht wordt geboden, terwijl ze juist het goede voorbeeld zouden moeten laten zien.

- De cultuurbrief 'Cultuur in een open samenleving' stelt dat gesprekken over de Fair Practice Code met medebestuurder slechts ter voorbereiding op de volgende beleidsperiode zijn, en is daarmee te weinig ambitieus. De code kan al opgenomen worden als subsidievoorwaarden.
- Waar de verschillende overheden als opdrachtgever optreedt zouden zij een voorbeeldfunctie moeten nastreven en de Fair Practice Code als uitgangspunt moeten nemen.

Betaalbare werkruimte

De werkruimtes voor kunstenaars en andere creatieve zelfstandigen in de Nederlandse steden worden schaarser, duurder en tijdelijker. Ondanks het atelierbeleid dat veel gemeentes voeren, staan betaalbare werkruimtes onder druk. Dit komt mede door wetgeving van de Rijksoverheid. De Wet Markt en Overheid dwingt gemeenten om kostprijsdekkende huur te berekenen. De Woningwet 2015 heeft woningbouwcorporaties zeer beperkt in de taken, zodat zij geen atelierpanden meer kunnen realiseren en verhuren. Voor veel beeldend kunstenaars is het atelier de basis van de professionele beroepspraktijk, zonder atelier geen kunstproductie. Creatieve zelfstandigen verdienen ruimte.

- De Rijksoverheid kan in haar doel om een aantrekkelijk vestigingsklimaat voor creatieve zelfstandigen te creëren:
 - beleid integraal toetsen en onbedoelde effecten beter in kaart brengen
 - betrokken partijen beter informeren voor en voorbereiden op mogelijke gevolgen
 - gemeenten en corporaties ruimte geven om maatschappelijk vastgoed en maatschappelijke functies goed op elkaar te laten aansluiten.
 - gemeenten en corporaties actief ondersteunen om alternatieven te vinden zodat huurders initiatief kunnen nemen, zoals bijv. met wooncoöperaties wordt gedaan.

Met vriendelijk groet,

Coralie Vogelaar,
bestuurslid Platform BK

* Beeldende Kunst Nederland (BKNL) is een informeel overleg van organisaties die opkomen voor het belang van beeldend kunstenaars, musea, presentatie-instellingen en galeries in Nederland. Bij BKNL zijn aangesloten Platform BK, Kunstenbond, Kunsten '92, de Beroepsvereniging van Beeldend Kunstenaars (BBK), de Nederlandse Galerie Associatie (NGA) en de belangenvereniging voor presentatie-instellingen De Zaak Nu. Het Mondriaan Fonds faciliteert en coördineert BKNL.